

Militære domstoler

Av Magne Frostad

Militære domstoler har fått en fremtredende plass i hjemlige media som følge av rettergangen i Kongo med Tjostolv Moland og Joshua French i hovedrollene. For oss nordmenn fremstår nok slike domstoler som merkelige, kanskje til og med som et tilbakelagt stadium i rettsstatens evolusjon. Men er nå dette virkelig tilfelle?

Begrepet

Hva er så en militær domstol? Generelt sett er en militær domstol etablert av eller i medhold av lov med det formål å skulle behandle overtredelser av militær lovgiving, for eksempel straffesaker av militær karakter mot personell underlagt landets militære lover. Slikt personell er typisk soldater og offiserer.

Disse domstolene skiller seg fra sivile domstoler bl.a. ved at de delvis eller i sin helhet består av militært personell, typisk offiserer, som ikke nødvendigvis har juridisk bakgrunn. Tidvis er det endog ingen jurister blant dommerne. Ofte er også forhandlingene lukket for allmennheten, ved at de gjennomføres på militært område hvor det normalt er begrenset adgang.

At domstolen i stor grad består av militært personell er for så vidt naturlig, siden den primære funksjonen til slike domstoler er å ivareta militær disiplin, samtidig som saksomfanget også kan gjelde slikt som sivile domstoler kanskje mangler den rette ekspertise for å behandle.

Imidlertid kan det vel også hende at militære domstoler blir valgt for å sikre at den utøvende myndighet får en sterkere kontroll over virket til domstolen enn tilfellet ville ha vært med de ordinære domstolene. Slikt kan naturlig nok gå på rettsikkerhetsgarantiene løs.

Etter mitt syn er det likevel ikke noe iboende galt med et militært domstolsapparat så fremt det følger de grunnleggende krav som må stilles til rettferdig rettergang for straffesiktelser og borgerlige rettigheter og plikter, herunder at domstolen er uavhengig og upartisk. Og her kan det oppstå et problem hvis dommeren bare tjenestegjør som dette for en bestemt sak, før han eller hun vender tilbake til sin ordinære tjeneste innen det militære hierarkiet, eksempelvis som juridisk rådgiver for en militær avdeling. Slikt vil kunne forskyve fokus mot hva som tjener de militære styrkene og bort fra hva som er et rettferdig utfall av den enkelte sak.

Slike domstoler er for øvrig ikke så ukjente som vi kanskje skulle tro. De amerikanske styrkene har således egne domstoler, også med ankenemuligheter, som langt overgår de militære kommisjonene som Bush-administrasjonen ønsket å føre mistenkte Al-Qaida og Taliban medlemmer for og som Obama-administrasjonen i noen grad faktisk har videreført. Militære domstoler - altså ikke Bush/Obama kommisjonene - finner vi også hos flere av våre øvrige allierte, men utformingen av disse kan variere. I tillegg åpner

krigens folkerett for bruk av militære domstoler når det foreligger en internasjonal væpnet konflikt, noe som er særlig praktisk på okkupert territorium.

Når oppstår for alvor problemene?

Virkelig problematisk blir det derimot når disse domstolene i fredstid behandler saker hvor sivile er tiltalt. Dette skjer fortrinnsvis ved mistanke om overtredelser av sikkerhetslovgivningen i den aktuelle staten. Selv om det vel i teorien lar seg gjøre for en militær domstol å innfri kravene til rettferdig rettergang også i slike tilfeller, lar dette seg sjeldent gjennomføre i praksis. Å rettføre sivile for slike domstoler gir derimot ofte inntrykk av at rettergangen ikke er uavhengig, samtidig som det også kan bli et spørsmål om forskjellsbehandling av sivile som tiltales for slike domstoler sammenlignet med sivile som tiltales for de ordinære domstolene.

Det er da også i slike tilfeller at ordningen har blitt gjenstand for sterkest kritikk fra menneskerettighetshold. FNs menneskerettighetskomitee slår eksempelvis følgende fast i sin generelle kommentar nr. 32 fra 2007: "While the Covenant does not prohibit the trial of civilians in military or special courts, it requires that such trials are in full conformity with the requirements of article 14 and that its guarantees cannot be limited or modified because of the military or special character of the court concerned. The Committee also notes that the trial of civilians in military or special courts may raise serious problems as far as the equitable, impartial and independent administration of justice is concerned. Therefore, it is important to take all necessary measures to ensure that such trials take place under conditions which genuinely afford the full guarantees stipulated in article 14. Trials of civilians by military or special courts should be exceptional, i.e. limited to cases where the State party can show that resorting to such trials is necessary and justified by objective and serious reasons, and where with regard to the specific class of individuals and offences at issue the regular civilian courts are unable to undertake the trials." Komiteen legger dermed til grunn at det har formodningen mot seg at straffeforfølgning av sivile for militære domstoler er i tråd med FNs internasjonale konvensjon om sivile og politiske rettigheter fra 1966.

Også Den europeiske menneskerettighetsdomstolen har fått anledning til å uttale seg om dette forholdet, eksempelvis i saken *Martin mot Storbritannia* fra 2006. Her ble rettføring av en sivilist for en britisk militærdomstol i Tyskland ansett for å bryte med kravet om rettferdig rettergang i Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen artikkel 6. Også Tyrkia har kommet ufordelaktig ut i denne sammenheng, da de tidligere bekleddé én av de tre plassene i dommerpanelet ved de nasjonale sikkerhetsdomstolene med militær dommer. Ett eksempel er her saken *Inclá mot Tyrkia* fra 1998.

På hjemmebanen

Hvordan er så stå i Norge? Etter staffeprosessloven §§ 463 og 466 kan domstolene i krigstid settes med militære meddommere, når det er snakk om overtredelser av den militære straffelov og overtredelsen er begått av en militærperson, herunder bl.a. krigsfanger som står under militær bevoktning. Disse domstolene hører likevel til vårt ordinære domstolsapparat.

Frem til 1. juli 1997 hadde vi imidlertid særskilte militære domstoler i krigstid; krigsretter og militære lagmannsretter (med anke til Høyesterett). Fra 1923 av har vi derimot ikke hatt militære domstoler i fredstid. Bruken av slike domstoler i kjølvannet av Den annen verdenskrig og frem til 1956 skyldtes at reglene for militær rettergang i krigstid fortsatt gjaldt.

Kilder

Sangeeta Shah, The Human Rights Committee and Military Trials of Civilians: Madani v Algeria, Human Rights Law Review 2007, s. 1-12

Peter Rowe, The impact of human rights law on armed forces (Cambridge University Press, 2006)

Ot.prp. nr. 43 om lov om endringer av straffeprosessloven m v (rettergangsmåten i militære straffesaker) (1993-1994)

General Comment No. 32: Right to equality before courts and tribunals and to a fair trial, UN Doc. CCPR/CC/GC/32 (2007)

Trykt i Jus'T – Tidsskriftet for jusstudentene i Tromsø nr. 1/2010, s. 22-4